

Pavlincová, Helena

[Mach, Ernst. Knowledge and Error: sketches on the psychology of enquiry]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1976, vol. 25, iss. B23, pp. 187-

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107257>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ernst Mach: Knowledge and Error. Sketches on the Psychology of Enquiry. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht – Holland 1976, 393 s.

První americké vydání Machovy *Die Mechanik* vyšlo v r. 1890 (šesté v r. 1960). Všechny významnější Machovy spisy chtělo postupně vydat nakladatelství Open Court v Illinois; v r. 1928 začalo svůj plán uskutečňovat, avšak na Erkenntnis und Irrtum se už nedostalo. V Anglii byly v odborných kruzích Machovy práce pozorně sledovány od devadesátých let, avšak ani tady jeho chef d'oeuvre nevyšlo. Na anglický překlad musel tento spis čekat do r. 1976, tedy celých sedmdesát let. Pro Reidelovo nakladatelství, které v r. 1970 vydalo také sborník Ernst Mach, Physicist and Philosopher, ho přeložil Paul Foulkes.

Úvodní studii o Machově životě a díle napsal pro toto vydání Erwin N. Hickert. (Ve zmíněném machovském sborníku publikoval Hickert stat o proměnách Machova vztahu k atomové teorii.) V životopisné části čtenáře zaujme mj. Hickertův pokus představit Macha jako anglofila: pečlivě pátrá po všech stopách, jež svědčí o Machově vztahu k anglické (a americké) filozofii a vědě. V souvislosti s tím si na druhé straně všimá i ohlasu Machových prací u jeho anglických a amerických současníků. Připomíná např. vzájemné sympatie a názorovou spřízněnost E. Macha a W. Jamese. Cítuje rovněž z dopisu, v němž James velmi vyzdvihuje Machovu přednášku, kterou vyslechl z svého pražského pobytu (Mach zase Jamesovi připsal 4. vydání svých *Populärwissenschaftliche Vorlesungen* z r. 1910).

Podle Hickerta je pro Macha charakteristické, že se vždy považoval „jen“ za fyzika. Oficiálně přiznával pouze pokusy o novou přírodovědeckou metodu a psychologii poznání (ve Vídni – na katedře filozofie – byl „profesorem historie a teorie indukčních věd“). Ve svém úvodu věnuje Hickert proto největší pozornost Machově cestě k filozofii, především k názorům a stanoviskům vyjádřeným v jeho „vrcholném spise“, v *Erkenntnis und Irrtum*.

Od počátku své vědecké dráhy kladl Mach důraz na studium dějin vědy; pokládal taková zkoumání za důležitý prostředek k poučení o povaze fyzikálních problémů, k pochopení vnitřní struktury fyziky. V tomto duchu psal i svou první větší práci *Die Geschichte und die Wurzel des Satzes von Erhaltung der Arbeit*. Na tomto spise se podle Hickerta také ukazuje, jak se Mach spolu se studiem historie vědy dostával i k otázkám, které byly už za hranicemi vlastní fyziky; svým způsobem to dokládá i Machovo přesvědčení, že fyzika, fyziologie a psychologie se neliší svými předměty, ale metodami zkoumání.

Už v celé řadě prací napsaných před odchodem z Prahy do Vídně se Mach zabýval i otázkami fyziologie a psychologie; uvažoval např. o instinktech, reflexech, vnímání, paměti, vůli, o tvoření hypotéz, myšlenkovém experimentu, o psychologických aspektech indukce a dedukce apod. Úsilí o integraci těchto problémových okruhů vedlo Macha ke snaze o vyjasnění vlastních filozofických pozic, ke krystalizaci epistemologického názoru, k vypracování argumentů, které se už primárně soustřeďovaly nikoli na historické vysvětlování vědeckých objevů a záhad, ale na obecnější filozofické představy.

Hickert soudí, že zejména vídeňské období poskytovalo Machovi podněty k „uspořádání jeviště pro vzájemné interakce mezi příbuznými disciplínami“. V souladu se svými poznámkami v *Die Analyse der Empfindungen* se Mach pokoušel formulovat stanovisko, které „by se neměnilo po nahlédnutí do oblasti jiné vědy, protože celek musí organizovat části“. Bližší charakteristiku tohoto stanoviska Hickert podává při výkladu samotného spisu *Erkenntnis und Irrtum*, při rozboru jeho „základních témat“ – psychologie poznání a metodologie přírodních věd.

Je ovšem přirozené, že Hickert si ve svém úvodu všimá také toho, jak byl Mach oceňován jako fyzik. V souladu s dosavadní literaturou poznamenává, že Mach byl uznáván jako smělý, tvůrčí a duchaplný experimentátor, že však v oblasti teorie byl hodnocen spíše jako badatel destruktivní než jako myslitel schopný formulovat nové ideje a teoretické koncepce.

Anglický překlad Machova spisu doprovází bibliografie Machových knižních a časopiseckých publikací a bibliografie prací o Machovi. Je zde rovněž seznam děl citovaných v *Erkenntnis und Irrtum* a jmenový rejstřík.